

IRAK İLE KUVEYT ARASINDAKİ SINIR MÜNASEBETLERİ

BORDER RELATIONS BETWEEN IRAQ AND KUWAIT

DOI: 10.33404/anasay.1223836

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Yaşam KARAÇAY ÇELİK*

ÖZ

Bölgesel ve küresel ölçekte ülkeler arasındaki sınır anlaşmazlıkları, uluslararası gerilim ve çatışmaların yaygın sebeplerinden biridir. Tarihi süreç içerisinde Irak ile Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlığı da Ortadoğu jeopolitiğindeki tarihi sınır anlaşmazlıklardan biridir. Kuveyt'in uluslararası statüsünün 1961'de bağımsızlığını kazanana kadar net bir şekilde tanımlanamaması ve Kuveyt sınırları ile ilgili yapılan anlaşmaların bağlayıcı bir niteliğe sahip olmaması da bölgesel gerilimi tetikleyen en önemli nedenler olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Suudi-Irak ve Suudi-Kuweyt tarafsız bölgeleri oluşturulması, Irak-Kuweyt sınırının çizilmesi konusunu İngiltere'nin tekrar gündeme getirmesi ve Kuveyt ile olan sınır probleminin çözülmeyeceğinin dönemin aktörleri tarafından ifade edilmesi, bu sorunun geleceğe de sirayet edecek bir muhtevaya sahip olmasına neden olmuştur. Aynı şekilde bu mesele, İran-Irak Savaşı'nın

1- Makale Geliş Tarihi: 24. 12. 2022 Makale Kabul Tarihi: 10. 01 2023

* Dr. Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yasamkaracay48@artvin.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3637-8211>.

sonunda iki ülke arasındaki krizi yeniden alevlenmiştir. Kuveyt'in bağımsızlığından önce de bir sorun haline gelen sınır meselesi, pratikte Irak-Kuweyt sınır problemi dönemin iktidarları ve yöneticilerinin tutumları doğrultusunda şekillenerek istikrarın sağlanamadığı bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda Irak ile Kuveyt arasındaki sınır meseleleri, dönemin konjoktürü ve siyasi aktörleri ile bir bütünlük içinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuveyt, Irak, Sınır Meselesi, Ortadoğu, Suudi.

ABSTRACT

Border disputes between countries on a regional and global scale are one of the common causes of international tensions and conflicts. The border dispute between Iraq and Kuwait in the historical process is one of the historical border disputes in the geopolitics of the Middle East. The fact that Kuwait's international status was not clearly defined until it gained independence in 1961 and that the agreements made on Kuwait's borders did not have a binding character emerged as the most important reasons that triggered regional tension. However, the creation of Saudi-Iraqi and Saudi-Kuwait neutral zones, the fact that the UK brought up the issue of drawing the Iraq-Kuwait border again, and that the border problem with Kuwait would not be solved by the actors of the period, caused this problem to have a content that would spread to the future. . Likewise, this issue rekindled the crisis between the two countries at the end of the Iran-Iraq War. The border issue, which became a problem before Kuwait's independence, in practice, the Iraq-Kuwait border problem was shaped in line with the attitudes of the rulers and administrators of the period and became an issue where stability could not be achieved. In this context, the border issues between Iraq and Kuwait will be examined in unity with the conjuncture and political actors of the period.

Keywords: Kuwait, Iraq, Border Issue, Middle East, Saudi.

Giriş

Sınır ve toprak anlaşmazlıkları, Ortadoğu'da bölgesel istikrarı bozan en önemli sorunlardan biridir. Etnik, dini ve geleneksel gruplar arasındaki köklü düşmanlıkların neden olduğu gibi bölgedeki gerilimin ve sıcak çatışmaların nedenleri arasındadır. Mevcut sınır-bölge ihtilaflarının kökleri eskiye uzanmaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İngiltere ve Fransa, Milletler Cemiyeti mandaları aracılığıyla bölgenin bir kısmında kontrolü ele

almıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra sömürgesi güçler tarafından çizilen sınırlar Ortadoğu'da da oldukça dirençli bir yapıya sahip olmuştur. Bu çerçevede Kuveyt'in durumu farklı bir yapıya sahiptir. Nitekim, Kuveyt'in uluslararası statüsü, 1961'de bağımsızlığını kazanana kadar net bir şekilde tanımlanmamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra fiilen, ancak hukuken değil, İngiliz himayesi altına girmiştir (Sluglett, 2002, s. 815).

Irak-Kuweyt sınırı ile ilgili son anlaşma, 4 Ekim 1963'te Bağdat'ta imzalanan 1963 tarihli bir anlaşma olmakla birlikte bu anlaşmanın geçerliliği sonraki süreçte Saddam Hüseyin tarafından reddedilecektir. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki sınırı tanımlayan 1932 tarihli anlaşmayı yeniden teyit etmiş, ek olarak 1932 anlaşması, herhangi bir kesinlik derecesine sahip bir sınır çizgisi belirlememiştir (Mendelson&Hulton, 1990, s. 299).

Irak, 20. yüzyılın ortalarından bu yana Körfeze daha fazla erişilebilirlik sağlamak adına Kuveyt üzerinde hak iddia etmek ve sınırları değiştirmek düzleminde iki büyük iddiada bulundu. Irak, Kuveyt'in tamamını talep ederken Osmanlı döneminde Basra bölgesinin bir parçası olduğu tezini ileri sürmüştür. Bu çerçevede ilk iddia 1938'de Kral Gazi tarafından, sonrasında 1961'de Cumhurbaşkanı Abdülkerim Kasım tarafından ve son olarak 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali neticesinde ortaya atılmıştır (Karam, 2005, s. 1).

Irak-Kuweyt Sınır Meselesinin Tarihi Arka Planı

Irak'ın sınır sorunları, Irak'ın önemli bir dış politika kaygısıdır. Irak-Kuweyt sınır anlaşmazlığının kökenleri, Kuveyt'in bağımsız bir devlet olarak evrimine, Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere ile eski siyasi ilişkilerine dayanmaktadır (FOIA, 1986, s. 16-17). 1545'ten itibaren Basra'yı kontrolü altına alan Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olarak Kuveyt'i Basra beylerbeyliği sınırları içerisine dahil etmiştir. 17. yüzyıl sonlarında bölgeye yerleştirilen Utûb kabilesinin şeyleri buraya idareci olarak tayin edildikten sonra ilerleyen süreçte Utûb kabilesinin üç kolundan Âl-i Sabah ön plana çıkarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren bu kabilenin şeyhleri bölgeye kaymakam olarak tayin edilmeye başlanmış, diğer iki kol ise Kuveyt'i terk etmiştir (Küçük- Bilge, 2003, s. 36).

Mevcut Kuveytli yönetici aile, 18. yüzyılın ortalarından beri Basra Körfezi'ndeki önemli bir liman ve gemi inşa merkezi olan Kuveyt kasabası ve çevresindeki bölgeyi yönetmiştir (FOIA, 1975, s.7). Osmanlı Devleti'nin bölgeyle yakından ilgilenmemesi ve Kuveyt'in müstakil bir hükümet görüntüsü kazanması neticesinde Midhat

Paşa, Osmanlı Devleti'nin Basra Körfezi'nde zayıflayan nüfusunu yeniden tesis etmek için çalışmıştır. Bu çerçevede Midhat Paşa, kaymakamlığa Kuveyt Şeyhi Abdullah El-Sabah ve naipliğe de Kuveytliğin isteği üzerine Muhammed b. Abdullah Sâni'yi getirmiştir (28 Mart 1870). Ayrıca Kuveyt'in beş büyük camiine hatip tayin etmiştir (Korkmaz, 2019, s. 267-268). 1871'e geldiğinde de Kuveyt, o zamanlar şimdi Irak olan Mezopotamya'daki Osmanlı topraklarının bir parçası olan Basra Vilayetinin idari yetkisi altına alınmıştır (FOIA, 1975, s.7).

1890'ların sonlarında, o döneme kadar İngiltere'nin Irak ve Körfez'de güvenli olan ticari ve siyasi nüfuz tekeline yönelik potansiyel tehditler ortaya çıkmıştır. Bu tehditlerin en önemlisi, İstanbul'dan Körfez'e uzanan, Almanya tarafından finanse edilen ve işletilen Bağdat Demiryolu projesi olarak nitelendirilmiştir. Mayıs 1896'da iktidardaki Şeyh Muhammed İbn Sabah, üvey kardeşi Mübarek İbn Sabah tarafından öldürülmüştür. Şeyh Muhammed'in oğulları ve bazı akrabaları Basra'ya kaçarak burada Mübarek'in görevine son verilmesi ve cezalandırılması maksadıyla başvuruda bulunmuştur. Bu taleplere karşılık Mübarek İbn Sabah da Sultan Abdülhamid'e Kuveyt Kaymakamı olarak tanınması ve atanması talep etmiştir. Böylelikle, 1897'de Mübarek Bab-ı Ali tarafından Kuveyt Kaymakamı olarak tanınmıştır (Çetinsaya, 2006, s. 137-139).

Kuveyt şeyhinin öldürülmesi ve Mübarek İbn-i Sabah'ın şeyhliğe geçmesi hem Osmanlıların hem de İngilizlerin Kuveyt'te elini güçlendirme fırsatı verdi. Öte yandan Mübarek, istikrarsız konumunu güçlendirmek için yerel İngiliz yetkililerin desteğini aramaya başladı. Bu koşullar ve düşünce çerçevesinde bir İngiliz yetkilisi, Mübarek ile 23 Ocak 1899'da sözde gizli "İngiliz-Kuveyt tahvilini" imzaladı. Buna göre yetkilinin kendisi, Şeyh Mübarek; kendisi, varisleri ve halefleri, topraklarının herhangi bir bölümünü, kendisinin önceden rızası olmaksızın başka herhangi bir devletin hükümetine devretmemeye, satmamaya, kiralamamaya, ipotek etmemeye ya da işgal ve başka herhangi bir amaçla vermemeyi taahhüt etti. Bu anlaşmanın, İngilizler açısından da uluslararası hukukta hiçbir karşılığının yoktu (Ahmad, 1992, s. 181-185).

Osmanlı açısından yeni rejimle birlikte her ne kadar İngiltere ile yakın ilişkiler kurulması ön plana çıkmış da olsa; Bağdat Demiryolunun son durağı olması muhtemel olan Kuveyt üzerinde Osmanlı hâkimiyetinin güçlendirilmesi, Osmanlı Hükümeti'nin ana temalarından biri haline gelmişti. Bu noktadan hareketle hükümet, Kuveyt Şeyhi'ne nüfus tezkeresi aldırıp resmen Osmanlı tebaası olarak kaydederek, Kuveyt

konusunda elini güçlendirmek ve 1902’de İngiltere ve Osmanlı arasında belirlenen statükoyu kendi lehine çevirmek istemekteydi (Kurt, 2012, s. 162-163).

İngiltere ile Osmanlı hükümeti arasındaki müzakereler, İngilizlerin Şeyh Mübarek ile yaptığı gizli anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra başladı. Alman hükümetinin Bağdat Demiryolunun Körfez kesiminin inşaatını İngiltere ile paylaşmayı kabul etmesiyle, Bağdat Demiryolu terminalinin Kuveyt’te kurulması konusundaki tartışma son bulmuştur. Bu arada, devam eden 1912-13 Balkan Savaşlarının yanı sıra, Osmanlı Devleti hem İngiltere’nin Kuveyt üzerinde artan çıkarlarını hem de Kuveyt’in Basra vilayeti ile olan sınırları hakkındaki önerilerini kabul etmeye hazırды. Bu koşullar altında, Osmanlı hükümeti 29 Temmuz 1913 tarihli İngiliz-Osmanlı Sözleşmesi taslağını kabul etmek zorunda kalmıştır. Onaylanmamasına, bu nedenle bağlayıcı olmamasına, rağmen müteakip müzakerelerde sınır sorununu çözmeye yönelik gelecekteki girişimlerin temelini teşkil etmiştir. 29 Temmuz 1913 tarihli İngiliz-Türk Sözleşmesi’nin Irak-Kuweyt sınırının sınırlandırılmasına ilişkin maddeleri şu şekildedir: “Kuveyt toprakları, Osmanlı İmparatorluğu’nun özerk bir kazasını oluşturur. Kuveyt Şeyhi, geçmişte olduğu gibi, Osmanlı bayrağını çekecek ve tanımlanan topraklarda tam idari özerkliğe sahip olacaktır. Bu sözleşme ile Osmanlı Devleti, halef meselesi de dahil olmak üzere Kuveyt’in işlerine karışmaktan ve kendisine ait topraklarda her türlü idari işlemde, işgal ve askeri eylemden kaçınacaktır. Yerin boşalması halinde Osmanlı Devleti, merhum Şeyh’in yerine kaymakam tayin edecektir. Ayrıca, Şeyh’in ve Osmanlı Devleti’nin diğer bölgelerindeki yerlilerin çıkarlarını korumak için bir Komiser atama yetkisine de sahip olacaktır. Osmanlı Devleti, 23 Ocak 1898, 24 Mayıs 1900 ve 28 Şubat 1904 tarihli Kuveyt Şeyhi ile İngiltere arasında akdedilen sözleşmelerin geçerliliğini kabul edecektir. Kuveyt şeyhinin özerkliği, sınırları merkezde Kuveyt şehri, kuzey ucunda Havr el-Zübeyr ve el-Kureyyin olmak üzere yarım daire oluşturan topraklarda kendisi tarafından kullanılacaktır” hükümleri yer almıştır (FOIA, 1975, s.7, Khadduri-Ghareeb, 1997, s.26).

Sözleşme, Kuveyt’in statüsünü tanımlayarak zımnen Osmanlı egemenliğinin kabul edilmesi, Kuveyt’in sınırlarının geniş bir taslağının çizilmesi ve Osmanlı Padişahı ile Kuveyt Şeyhinin yetkilerini ve sınırlarının belirtilmesi esasları olmak üzere üç temel husus üzerinde durmuştur (Khadduri-Ghareeb, 1997, s.26).

Hem İngiltere hem de Türkiye tarafından kabul edilen ancak hiçbir zaman onaylanmayan Konvansiyon Anlaşmasının 5. ve 7. maddeleri Kuveyt’i iki bölgeye ayırdı.

Birinci bölge, Kuveyt kasabasından yaklaşık 65 kilometrelik bir yarıçap içindeki araziyi içine alırken ikinci bölge, şu anda Kuveyt'in batı bölgesini ve Suudi Arabistan'ın Doğu (Al Hasa) Eyaletinin kuzeydoğu kesiminin büyük bir bölümünü ve eski Suudi-Kuweyt tarafsız bölgesini kapsamıştır. Kuveyt'in ikinci bölge üzerindeki egemenliği kısa sürede kaybedilmiştir. Kral Abdülaziz, İbn Suud, 1920'de Kuveytli Şeyh Salim, Suudilere karşı ikinci bölgeye bir kuvvet göndermiş ancak Kuveyt kuvvetlerinin yenilgiye uğraması neticesinde Suudilerin, Kuveyt kasabasının 30 kilometre yakınına ilerlemesi ile ikinci bölge olarak nitelendiren alan Suudi kontrolü altına alınmıştır (FOIA, 1975, s.1-2).

1922'de Sir Percy Cox, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın temsilcilerini Arap Çölü'ndeki Muhammara'da ortak bir karar üzerinde anlaşmaya varmak için bir araya getirdi. İngiliz arabuluculuğu neticesinde Irak ve Suudi Arabistan Muhammara Antlaşması ile ilk anlaşma sağlanmış, 2 Aralık 1922 Uqair Protokolü² müzakereleri³, Suudi Arabistan'ın Uqair Hasa sahilinde, İbn-i Suud'un hem Irak hem de Kuveyt ile olan sınırlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir (Prados, 1991, s.3; Mansfield, 2012, s. 269-270).

Söz konusu anlaşmalar neticesinde, Suudi Arabistan'ın Kuveyt ve Irak ile mevcut sınırlarını tanımlanarak Suudi-İrak ve Suudi-Kuweyt tarafsız bölgeleri oluşturulmuş; ancak Irak-Kuweyt sınırından bahsedilmemiştir. Bu mesele, Nisan 1923'te, Kuveyt Şeyhi'nin Sir Percy'den Kuveyt'teki İngiliz siyasi temsilcisine yazdığı bir mektuba yanıt olarak bir muhtırayla "filen halledildi" olarak ifade edilmiştir. Irak-Kuweyt sınırı muhtıradaki, 1913 İngiliz-Türk Sözleşmesi'ndeki ifadeler hemen hemen aynı şekilde tanımlanırken açık deniz adalarının, Kuveyt mülkiyeti de dahil olmak üzere, 1913 sınır ifadeleri yeniden teyit edilmiştir (FOIA, 1986, s.17, FOIA, 1975, s.2).

2- Anlaşmanın maddeleri; Madde 1:(a) Doğudan sınır Vadi al Aujah'ın (W. el Audja) Al Batin ile birleştiği noktada başlar ve bu noktadan Necd sınırı düz bir çizgide Al Wuqubah (El Ukabba) denilen kuyuya geçer ve Al'dan ayrılır. Hattın kuzeyinde Dulaimiyah (Dulaimiya) ve Al Wuqubah (El Ukabba) ve Al Wuqubah'tan (El Ukabba) kuzeybatıya Bir Ansab'a (Bir Unsab) kadar devam eder.(b) Yukarıda belirtilen noktadan başlayarak, örneğin, Wadi al Aujah (W. el Audja) ile Al Batin (El Batin) arasındaki bağlantı noktasından başlayarak, Irak sınırı kuzeybatıda Al Amghar'a (El Amghar) bu yeri hattın güneyinde terk eder ve oradan güneybatıya düz bir hat üzerinde ilerler ve Bir Ansab'da (Bir Unsab) Necd sınırıyla birleşir.(c) Yukarıda sayılan noktalarla sınırlanan ve tüm bu noktaları kapsayan bölge, her bakımdan eşit haklara sahip olacak olan Irak ve Necd'in iki Hükümeti için tarafsız ve müşterek kalacaktır. Detaylı bilgi için bk. FOIA, ESDN, Past and Present Problems of Iraq's Boundaries with Kuwait and Saudi Arabia, August 1, 1975.p.8.

3- Uqayr Protokolü ile Muhammarah Antlaşması tarafından kurulan 1922 sınırıdır. Ancak 1981'den bu yana, Irak ve Suudi Arabistan yeni bir sınır belirleyen bir anlaşma imzalamadıklarında, 1922 sınırı fiilen sınır olmadı. FOIA, ESDN, Geographic Notes ,March 1, 1991.p.3

1923'te tanımlanan sınır Irak'ın 1932'de bağımsızlığını kazanması ile birlikte Irak Başbakanı Nuri Said ile Kuveyt hükümdarı arasında gerçekleşen bir mektup alış-verişi yoluyla 1923 muhtırasını yeniden teyit etmek için bir anlaşmaya varıldı. 1938'de Irak resmi olarak ilk kez Kuveyt'in Irak'a dahil edilmesi gerektiği görüşünü ortaya atarak Kral Gazi kişisel yayın servisinden Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmesi yönünde çağrıda bulundu (Mendelson&Hulton, 1994, s. 124). 1938'de Kuveyt'te petrolün keşfedilmesiyle İngiltere Irak'ın Kuveyt üzerindeki isteklerine karşı çıkmada daha kararlı bir tavır sergilemeye başladı. 1946'da Kuveyt ilk ham petrol sevkiyatını ihraç etti ve sonraki on yıl boyunca İngiltere'nin toplam petrol ithalatının yüzde 58'ni oluşturarak İngiliz pazarının en önemli tedarikçisi haline geldi (Biskhu, 1991, s. 81).

1951'in başında Kuveyt, Irak ile sınırının çizilmesi konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Irak, Kuveyt'in Varbah adasını Irak'a teslim etmesi halinde sınırların belirlenmesinden yana bir tavır sergileyeceği hususunu ifade etmiştir. Bu hadise, Irak hükümetinin Kuveyt sınırı sorununu belirli toprak düzenlemelerine bağladığı ve adaların güney komşusundan transferini talep ettiği ilk olaydır. Irak'ın bu talebine karşılık Kuveyt, sınırda herhangi bir değişikliği kabul etmeyerek Irak'ın bu yöndeki isteğini reddetmiştir. 1954'te, Şat-ül-Arap'tan Kuveyt'e su temini için müzakereler sürerken, Irak, Varbah ve Bubiyan adalarının kuzeyinde kıyı şeridi⁴ için hak talebinde bulundu. 1956'ya gelindiğinde Kuveyt, İngiltere'nin Varbah adasını Irak'ın Kuveyt'e Şat-ül-Arap'tan su sağlama izni karşılığında Irak'a kiralanması teklifini reddetti. 1957'de Irak-Kuveyt sınırının çizilmesi konusunu İngiltere'nin tekrar gündeme getirmesi üzerine Irak komşuları Um Kasr ve Varbah Adası'nın güneyinde dört kilometre genişliğinde bir toprak şeridini devretmediği ya da kiralamadığı sürece Kuveyt ile olan sınır probleminin çözülmeyeceği ve sınırın çizilmeyeceği hususunda ısrarcı bir tutum sergilemiştir (Shamir, 1995, s. 886; Schofield, 1994, s. 166-169).

1958'de Kasım'ın iktidarının ilk üç yılında Irak ve Kuveyt arasındaki ilişkiler sakin bir şekilde ilerlemiş, Kasım'ın Dışişleri Bakanı Haşim Cevad, Kuveyt'te bir Irak konsolosluğu açma izni teşebbüsünde bulunmuştur. Nitekim, Kuveyt'in bağımsızlığa doğru ilerlemesi neticesinde iki ülke arasındaki ilişkiler değişmeye başlamıştır (Schofield, 1994, s. 101).

Irak-Kuveyt toprak anlaşmazlığı, İngiltere'nin 19 Haziran 1961'de Kuveyt'e bağımsızlık vermesiyle yeni bir karakter kazandı. İngiliz-Kuveyt anlaşması yürür-

4- Khor al-Sabiya.

lükten kaldırıldı ve yeni bir anlaşma imzalandı. Bağımsızlık kutlamalarından altı gün sonra Irak Başbakanı Abdülkerim Kasım Bağdat radyosundan yaptığı bir yayında Kuveyt'in bağımsızlığına meydan okuyarak Irak'ın Kuveyt üzerindeki egemenliğini vurguladı (Abidi, 1991, s. 136). 25 Haziran 1961'de Kasım: "Kuveyt Irak'ın ayrılmaz bir parçasıdır. Kuveyt'in şu anki Şeyhini Irak'ın kaymakamı olarak atayan bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yakında yayınlanacak" ifadelerini kullanmıştır. Kasım'ın güneydeki birliklerinin işgal hazırlığında olduğu da ifade edildikten sonra Arap ülkeleri Irak'ın Kuveyt üzerindeki iddialarını reddederek Kuveyt'in bağımsızlığını destekledikleri yönünde Irak'a tepki göstermiştir. Kasım'ın Kuveyt'i ilhak etme çağrısı, sadece şeyhlik ve Batılı güçler tarafından değil, tüm Arap dünyası tarafından reddedilmiştir. Konu kapsamında tepki gösteren ilk Arap ülkesi, 1947'de Kuveyt'le karşılıklı savunma anlaşması imzalayan Suudi Arabistan oldu. (Biskhu, 1991, s. 82-83). 1961 yılındaki Irak tehdidi nedeniyle Kuveyt'e İngiliz askerleri de gönderilmiş, böylece bir süreliğine de olsa Irak'ın ilerlemesi durdurulmuş ancak iddiasına son verilememiştir (Lewis, 2006, s. 419).

Irak, Kuveyt üzerindeki iddiasını, Kuveyt ve Mezopotamya'daki arkeolojik kalıntılar arasındaki benzerlik, Kuveyt'in Osmanlı yönetimi sırasındaki Basra vilayetinin bir parçası olarak konumu ve Irak'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak meşruiyeti iddialarından yola çıkarak ileri sürmüştür. Irak'ın ortaya attığı iddialar Kuveyt tarafından reddedilmiş ve Kuveyt egemenlik hakkını savunma kararlılığını ilan etmiştir (Abidi, 1991, s. 136).

1963'te Kasım rejiminin devrilmesinin ardından Kuveyt Irak sınır problemi hususundaki atmosfer Kuveyt'in lehine döndü. General Kasım'ın devrildiği 8 Şubat 1963 devriminden sonra iktidara gelen Abdüsselam Arif döneminde Irak ve Kuveyt arasındaki ilişkiler daha istikrarlı bir hal almış olsa da Kuveyt ile Irak arasındaki sınır problemi devam etmiştir (Schofield, 1994, s. 110).

4 Ekim 1963'te Kuveyt ile Irak arasında Bağdat'ta Kuveyt'in bağımsızlığını öngören ve Irak tarafından kabul edilen bir anlaşma imzalanarak bu anlaşma kapsamında 1932'de ki sınırlar teyit edilmiştir. Ancak bu anlaşma sınır anlaşması niteliğinde olmayıp açık deniz adaları üzerindeki egemenlik sorunu çözülmemiştir. 1963'te imzalanan anlaşmada, "Irak Cumhuriyeti'nin 1932 tarihinde dönemin Irak Başbakanı ve Kuveyt hükümdarı arasındaki 21.07.1932 tarihli mektuplaşmanın neticesinde kabul edilen Kuveyt'in bağımsızlığının ve tam egemenliğinin tanıdığı, iki hükümet (Irak ve

Kuveyt) iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve ticari iş birliğinin tesis edilmesi karşılıklı teknik bilgi değişimi için çalışacaktır. İki hükümet ulusal görevlerinden ve ortak çıkarlarından esinlenerek iki ülke arasındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek için çalışacaktır” şeklindeki hükümler yer almıştır (Mendelson&Hulton, 1994, s. 125).

Kuveyt’in bağımsızlığına olan bu inanç beyanına rağmen, Irak kısa süre sonra sınır ve toprak iddialarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu durumla alakalı ilk olarak, 1966’da Kuveytli kayıkçıların Varbah’ta Irak bayraklarını görmesi üzerine Kuveyt Başbakanı durumu gözlemlemek için adayı ziyaret etmiş ancak bayrakları kimin diktiği hiçbir zaman bulunamamıştır. Bu olay hiçbir askeri veya diplomatik çatışmaya yol açmamıştır (FOIA, 1975, s. 4). 1973’te Irak, bir Kuveyt polis karakoluna saldırarak Um Kasr yakınlarındaki bitişik bölgeyi ele geçirmiş ve Kuveyt sınırında sorun yeniden alevlenmiştir. Diğer Arap ülkelerinin müdahalesi hızlı bir ateşkes getirmiş ve daha büyük bir çatışmanın önüne geçilmiştir. Irak, Samita’daki mevzilerden çekilme sözü vermişse de kuvvetleri Kuveyt’ten yüklü miktarda kredi aldıktan sonra çekmiştir (FCO 51/354, 1973-1974). 1976’da ise Irak ve Kuveyt arasında Irak petrolünün Kuveyt tarafından kaçırıldığı iddiası gerekçe gösterilerek bir başka askeri çatışma yaşanmıştır (FOIA, 1986, s. 17).

1979’da parti içi darbeyle Cumhurbaşkanı olan Saddam Hüseyin Kuveyt ile olan sınır çizgisinin çizilmesi, Irak hükümetinin Kuveyt’in kuzey bölgesi ile Varbah ve Bubiyan adalarını kontrol etme konusundaki ısrarı devam etse de kısa bir süre sonra İran-Irak savaşının patlak vermesi neticesinde Kuveyt sınır sorununun yatıştığı sekiz yıllık savaş süresi boyunca Kuveyt Irak’ı desteklemiştir. Kuveyt’in savaş süresinde Irak’a yaptığı yardımlar sıfır faizli kredi temin etmek ve lojistik ve mali destek sağlamak yönünde olmuştur (Alkenae, 2011, s. 55).

İran ile Irak arasında 1975 Mart’ında yapılan bir anlaşma ile Şat-ül-Arap toprakları, Irak ile İran arasında paylaşılınca Irak’ın Basra Körfezi’ne çıkışı daralmıştı. İran-Irak savaşı başlayınca Irak anlaşmayı feshederek Şat-ül-Arap’ın kontrolünü tamamen eline almışsa da, İran 1986’da Şat-ül-Arab’ın ağzındaki Fao (al-Faw) adasını ele geçirdince, Irak’ın Basra’ya çıkışı yine daralmıştı. Nitekim Fao’nun batısında, Kuveyt’e ait Varbah ve Bubiyan adaları bulunuyordu. Saddam Hüseyin 1981’de Kuveyt’e Kuveyt sınırlarının Irak tarafından kesin olarak tanınmasına karşılık bu iki adanın 99 yıl süre ile Irak’a kiralanmasına teklif etmiş ancak Kuveyt tarafından reddedilmişti (Armaoğlu, 2009, s. 440).

İran-İrak Savaşı'nın sonunda iki ülke arasındaki kriz yeniden alevlendi. Irak, 1980'ler boyunca yüksek askeri harcamalar ve düşük petrol gelirleri nedeniyle ekonomik bakımdan kötü bir vaziyetteydi (Sassoon&Walter, 2017, s. 610). Mayıs 1990'a gelindiğinde Irak, Kuveyt'e karşı çeşitli teoriler üretmiştir. Irak'a göre Kuveyt Irak'ın mali krizinden sorumlu olmakla birlikte Kuveyt Irak'ın savaş borçlarını silmeyi, Irak ekonomisini canlandırmayı ve bütçe açığını kapatmaya katkıda bulunacak türden mali yardım sağlamayı reddetmişti. (Marr&Al-Marashi, 2017, s. 172).

Saddam Hüseyin İran Savaşı'nın bedelini Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'a ödetmeye çalışmıştı. Bu ülkelerden Irak'ın borçlarının silinmesi talebinde bulunması ve Körfez ülkelerinin bu talebi önemsememesi gerginliği artırmıştır. Saddam Hüseyin Bağdat'taki Amerikan Büyükelçisi April Glaspie'nin olası bir çatışmada Amerika'nın müdahale etmeyeceği yönündeki aldıktan sonra 1 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti (Yılmaz, 2011, s. 49).

2 Ağustos 1990 işgaline tepki olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak'ı kınayan bir dizi karar almıştır. 2 Ağustos tarihli 660 sayılı karar Irak birliklerinin derhal çekilmesi hususunda çağrıda bulunmuş ancak 8 Ağustos'ta Irak Kuveyt'in Irak'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu 28 Ağustos'ta ise Kuveyt'i Irak'ın 19. Eyaleti olacağını ilan etmiştir. Kasım ayının sonunda Birleşmiş milletler üye devletlere 15 Ocak 1991'e kadar Irak'ın kuvvetlerini Kuveyt'ten çekmemiş olması durumunda Irak'ı Kuveyt'ten çekilmeye zorlamak için tüm araçları kullanma yetkisi verdi. Saddam Hüseyin'in bu ultimatoma da cevap vermemesi neticesinde Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri 17 Ocak 1991'de Irak'taki çeşitli stratejik noktaları hedef aldı ve 24 Şubat'ta başlayan kara saldırısı ve sonrasında Irak ordusunun mühim bir kısmının bozguna uğraması sonucunda 27 Şubat 1991'de ateşkes ilan edilmiştir (Sluglett&Sluglett, 1990, s. 281-283).

Birleşmiş Milletler, 3 Nisan 1991'de Irak ve Kuveyt sınır dokunulmazlığını ve 4 Ekim 1963 tarihli anlaşmada tanınan adaların tahsisini onaylayan 687 sayılı kararı kabul ederek iki ülkenin bu sınıra saygı göstermesini talep etti. 2-3 Mayıs 1991'de 1963 anlaşmasında belirtilen sınırın çizilmesi amacıyla Irak ve Kuveyt adına birer temsilci ve bağımsız üç uzman olmak üzere toplam beş kişiden oluşan bir komisyon meydana getirilmiştir (Mendelson&Hulton, 1994, s. 140-141).

11 oturum ve 82 toplantı gerçekleştiren komisyon çalışmaları sonucunda Irak-Kuweyt arasındaki sınır anlaşmazlığı Birleşmiş Milletler'in aracılığıyla uluslara-

rası düzeyde çözüme kavuşmuştur. Irak'ı Kuveyt'ten ayıran uluslararası sınırın 1991, 1992 ve 1993 yıllarına ait komisyon kararları neticesinde resmi olarak Irak ve Kuveyt tarafından kabul edilmesiyle birlikte sınır problemi 1994'te çözüme kavuşmuştur (Alkenae, 2011, s. 88).

SONUÇ

Kuveyt'in uluslararası statüsü, 1961'de bağımsızlığını kazanana kadar net bir şekilde tanımlanamamıştır. Kuveyt'in kuzey sınırının ilk resmi tanımı 1913 tarihli, onaylanmamış, Türk-İngiliz sözleşmesinde yer almıştır. 16. yüzyıldan itibaren Basra'yı kontrolü altına alan Osmanlı Devleti 18. yüzyılın sonlarından itibaren bölgedeki kabilenin şeyhlerini bölgeye kaymakam olarak tayin etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgeyle yakından ilgilenememesi neticesinde Kuveyt müstakil bir hükümet görüntüsü kazanmaya başlamıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul'dan Körfez'e uzanan, Almanya tarafından finanse edilen ve işletilen Bağdat Demiryolu projesi o dönemde bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir. 1890'ların sonunda Kuveyt şeyhi İngiltere'nin desteğini almak için çaba göstermiştir. Bu çerçevede 1899'da İngiliz yetkilisi ve Kuveyt şeyhi arasında sözde gizli İngiliz-Kuveyt tahvili imzalanmış ancak bu anlaşmanın herhangi bir geçerliliğinin olmadığı İngiltere tarafından da bilinmektedir. Kuveyt sınırları ile ilgili ilk resmi anlaşma 29 Temmuz 1913'te imzalanmış olsa da bu anlaşmanın onaylanmamış olması anlaşmanın bağlayıcı bir niteliğe sahip olmamasına neden olmuştur. Bu sözleşme Kuveyt'in statüsünü tanımlayarak zımnen Osmanlı egemenliğinin kabul edilmesi, Kuveyt'in sınırlarının geniş bir taslağının çizilmesi ve Osmanlı Padişahı ile Kuveyt Şeyhinin yetkilerinin belirtilmesi esasları olmak üzere üç temel husus üzerinde durmuştur.

2 Aralık 1922 Uqayr Protokolü imzalanmış söz konusu protokol ile Suudi Arabistan'ın Kuveyt ve Irak ile mevcut sınırlarını tanımladı ve Suudi-Irak ve Suudi-Kuveyt tarafsız bölgeleri oluşturulmuş ancak Irak-Kuveyt sınırından bahsedilmemiştir. Bu mesele, Nisan 1923'te Irak-Kuveyt sınırı muhtırasında, 1913 sınır ifadeleri yeniden teyit edilerek tanımlanmıştır. 1923'te tanımlanan sınır Irak'ın 1932'de bağımsızlığını kazanması ile birlikte Irak Başbakanı Nuri Said ile Kuveyt hükümdarı arasında gerçekleşen bir mektup alışverişi yoluyla 1923 muhtırasını yeniden teyit etmek için bir anlaşmaya varıldı. 1951'in başında Kuveyt tarafından Irak ile sınırının çizilmesi konusunu tekrar gündeme getirilmiştir. Irak, Kuveyt'in Varbah adasını Irak'a teslim

etmesi halinde sınırların belirlenmesinden yana bir tavır sergileyeceğini belirtmiş ancak Kuveyt tarafından teklifine olumlu bir karşılık alamamıştır. 1957’de Irak-Kuveyt sınırının çizilmesi konusunu İngiltere’nin tekrar gündeme getirmesi üzerine Irak komşuları Umm Qasr ve Varbah Adası’nın güneyinde dört kilometre genişliğinde bir toprak şeridini devretmediği ya da kiralamadığı sürece Kuveyt ile olan sınır probleminin çözülmeyeceği ve sınırın çizilmeyeceğini ifade etmiştir.

Irak-Kuveyt sınır konusu ve iki ülke arasındaki ilişkiler 1961’de Kuveyt’in bağımsızlığını kazanmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Irak Başbakanı Abdülkerim Kasım Bağdat radyosundan yaptığı bir yayında Kuveyt’in bağımsızlığını kabul etmeyerek Irak’ın Kuveyt üzerindeki egemenliği hususunun altını çizmiştir. Kasım’ın tutumu yalnızca şeyhlik ve Batılı güçler tarafından değil, tüm Arap dünyası tarafından da reddedilmiştir. 1963’te Kasım rejiminin devrilmesinin ardından Kuveyt Irak sınır problemi hususu ile Irak ve Kuveyt arasındaki ilişkiler daha istikrarlı bir hal almış olsa da Kuveyt ile Irak arasındaki sınır problemi bir çözüme kavuşmadan devam etmiştir.

İran-İrak savaşının başlaması ile birlikte Kuveyt sınır sorununun yatıştığı sekiz yıllık savaş süresi boyunca Kuveyt Irak’ın yanında yer alsa da İran-İrak Savaşı’nın sonunda iki ülke arasındaki kriz yeniden alevlenmiştir. 2 Ağustos 1990’da Irak Kuveyt’i işgal etmiş, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin 17 Ocak 1991’de Irak’taki çeşitli stratejik noktaları hedef alması neticesinde 27 Şubat 1991’de ateşkes ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletler’in arabuluculuk yapması sonucunda Irak ve Kuveyt arasındaki sınır problemi komisyon raporlarının sonuçları esas alınarak 1994’te çözüme kavuşmuştur.

Etik Beyan

“Irak İle Kuveyt Arasındaki Sınır Münasebetleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Mali Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Amerikan Arşivleri

CIA GENERAL RECORD

FOIA, ESDN, Past and Present Problems of Iraq's Boundaries with Kuwait and Saudi Arabia, August 1, 1975.

FOIA, ESDN, International Boundary Digest: The Middle East, March 1, 1986.

FOIA, ESDN, The Shatt Al Arab Dispute , January 7, 1960.

FOIA, ESDN, Geographic Notes ,March 1, 1991.

FOIA, ESDN, The Iran-Iraq Boundary: Geographical Considerations, October 11, 1986.

İngiliz Arşivleri

Foreign and Commonwealth Office

FCO 51/359, Iraq: Annual Review For 1973, Feb. 7 1974, RR 6/5.

Türk Arşivleri

Araştırma ve Tetkik Eserler

Abidi, A. H. H. (1991). Origins and Dimensions of the Iraqi Claim Over Kuwait, *India International Centre Quarterly*, No. 1, pp. 129-143.

Ahmad, F. (1992). A Note on the International Status of Kuwait before November 1914, *International Journal of Middle East Studies*. 24: 1, ss. 181-185.

Alkenae, M. (2011). *The Boundary Dispute Between Kuwait and Iraq Has it Subsided?*, Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Lübnan Amerikan Üniversitesi, Beyrut.

Armaoğlu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınları, İstanbul.

Bishku, M. B., (1991), Iraq's Claim to Kuwait: A Historical Overview, *Middle East Policy*, ss. 77-88.

Çetinsaya, G. (2006), Ottoman Administration of Iraq, 1890-1908, *SOAS/Routledge Studies on the Middle East*, Ed. Benjamin C. Fortna, pp. 1-237.

Hassan A. H. (1999). *The Iraqi Invasion of Kuwait: Religion, Identity and Otherness in the Analysis of War and Conflict*. London: Pluto Press.

Karam, (2005). The Boundary Dispute between Kuwait and Iraq: an Endless Dilemma, *Domes Digest of Middle East Studies*, Volume 14, Issue 1, 2005, pp. 1-11.

Khadduri, M. & Ghareeb, E. (1997). *War in the Gulf 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implication*, Oxford: Oxford University Press.

Korkmaz, A., (2019). *Midhat Paşa İdari ve Siyasi Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 267-268.

Kurt, B., (2012). Irak'ta "Muktedir" ve "Müşteki" Bir İttihatçı: Süleyman Nazif Bey'in Basra Valiliği, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, C. 7, S. 2, ss. 155-179.

Küçük, C.- Bilge, M., (2003). "Kuveyt", *DİA*, C. 27, Ankara, ss. 36-38.

Lewis, B. (2006). *Ortadoğu*, Çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul.

Marr, P., & AL-MARASHI, I. (2017). *The Modern History of Iraq (Fourth Edition)*, California State University.

Mendelson, M. & Hulton, S. (1990). The Iraq-Kuwait Boundary: Legal Aspects. *Revue Belge De Droit International*, Bruxelles.

Mendelson, M. & Hulton, S. (1994). Iraq's Claim to Sovereignty over Kuwait, *Territorial Foundations of The Gulf States*, Ed. Richard Schofield, London.

Prados, A. B., (1991). Iraq and Kuwait: Conflicting Historical Claims. *CRS Report for Congress*, 91-34 F, January 11.

Sassoon, J. & Walter, A. (2017). The Iraqi Occupation of Kuwait. *Middle East Journal*, Vol. 71, No. 4, pp. 607-628.

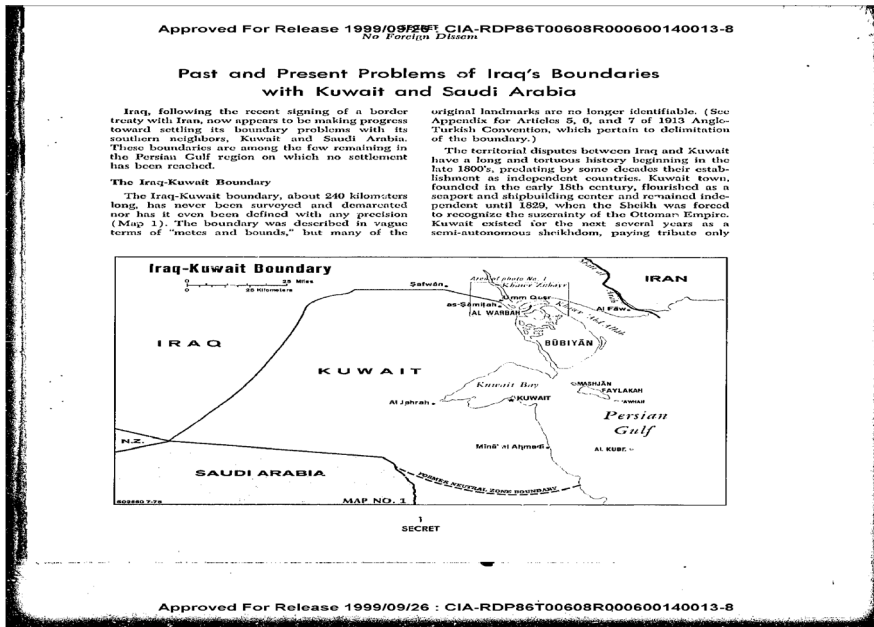
Schofield, R. (1994). The Kuwaiti Islands of Warbah and Bubiyan, and Iraqi Access to the Gulf, *Territorial Foundations of The Gulf States*, Ed. Richard Schofield, London, pp. 153-176.

Shamir, S. H. (1995), Britain and the Iraq-Kuwait Dispute. *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 56, ss. 881-888.

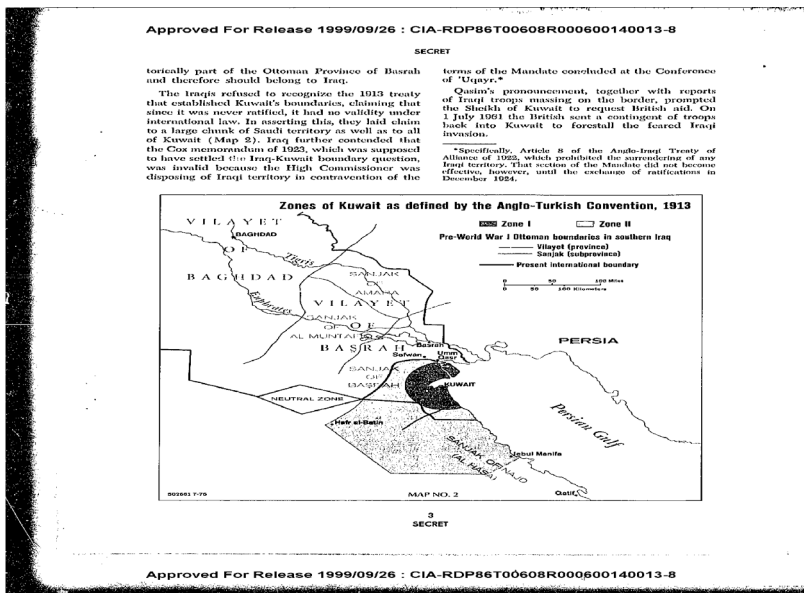
Sluglett, M. F. & Sluglett, P. (1990). *Iraq Since 1958 From Revolution to Dictatorship*, I.B. Tauris Publishers, London.

Yılmaz, S. (2001). *Irak Dosyası*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.

EKLER

Harita-I, Kaynak: FOIA, ESDN, Past and Present Problems of Iraq's Boundaries with Kuwait and Saudi Arabia, August 1, 1975.

Harita II, Kaynak: FOIA, ESDN, Past and Present Problems of Iraq's Boundaries with Kuwait and Saudi Arabia, August 1, 1975.

Approved For Release 1999/09/26 : CIA-RDP86T00608R000600140013-8

The history of the Iraq-Saudi Arabia boundary and the Saudi-Iraq Neutral Zone boundary parallels that of the Iraq-Kuwait border. The British created the boundaries under their Mandate powers. They were delimited by the treaty of Mohammara (now Khorramshahr), May 1925, which formalized an agreement reached by Sir Percy Cox and King 'Abd al-'Aziz to stop the raiding between Iraqi and Saudi tribes and to assign some tribes to Iraq and others to Saudi Arabia, and by the Protocol of 'Uqayr, December 1922 (see Appendix). 'Abd al-'Aziz was persuaded to agree to a boundary delimitation only on the condition that there would be no fortifications or troop concentrations by either party at wells or watering places and that Najdi tribes would be allowed free movement to watering places on the Iraq side of the boundary. These arrangements were later confirmed by the Treaty of Arab Brotherhood, signed in April 1935, between

Iraq and Saudi Arabia. Although there have been a number of disputes among the tribes along the border since the 1922 delimitation, they have not escalated to disputes between the two governments.

The Saudi Arabian press recently announced that representatives of Iraq and Saudi Arabia signed a border agreement in Riyadh, Saudi Arabia, on 2 July 1975. According to the report, the agreement provides for an equal division of the Neutral Zone between the two countries and for some alterations to straighten the border, whereas this involves one country's giving up territory, it is compensated elsewhere. The agreement has yet to be ratified and no further details concerning it have been released. The report seems to indicate, however, that the two countries are well along toward a final boundary settlement.

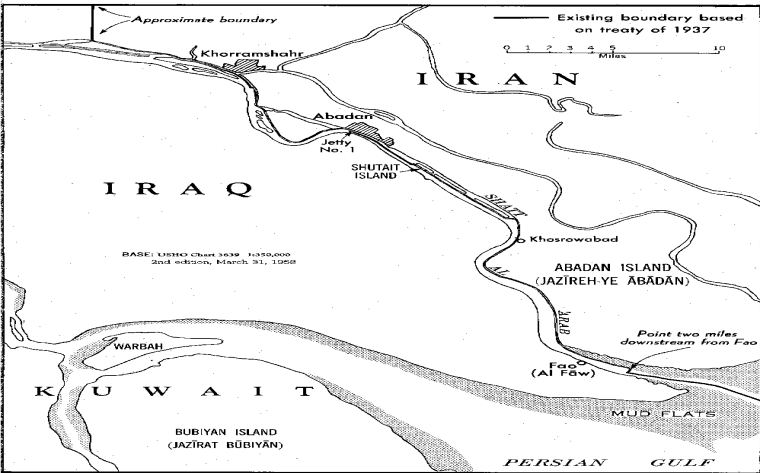

Approved For Release 1999/09/26 : CIA-RDP86T00608R000600140013-8

Harita III, Kaynak: FOIA, ESDN, Past and Present Problems of Iraq's Boundaries with Kuwait and Saudi Arabia, August 1, 1975.

Declassified and Approved For Release 2012/12/11 : CIA-RDP08C01297R000600010054-8

CONFIDENTIAL

Declassified and Approved For Release 2012/12/11 : CIA-RDP08C01297R000600010054-8

CONFIDENTIAL

Harita IV, Kaynak: FOIA, ESDN, The Shatt Al Arab Dispute, January 7, 1960.

